
Wstęp

Spółczesność to społeczeństwo doby informacyjnej i postępu. Jak pięknie brzmią te określenia. A jak wygląda codzienność? Każdy, kto uważnie i krytycznie obserwuje współczesną rzeczywistość, uświadamia sobie, że cywilizacja, w której żyjemy, weszła w nową fazę swoich dziejów. Dziś oprócz cech pozytywnych dotyczących życia codziennego obserwujemy szereg dyskusji związanych z wątpliwościami na temat naszej przyszłości. Pojawia się utrata wiary w postęp. Jednocześnie nasilają się rozbudowane dyskursy kryzysu. Dość powszechnie mówi się o szerzącym się konsumpcjonizmie, indywidualizmie, relatywizmie moralnym. Widać pojawiający się analfabetyzm funkcjonalny.

Warto zdać sobie sprawę z tego, że współczesność nie jest tylko kwestią poglądów filozoficznych. To raczej całościowy stan współczesnej kultury i cywilizacji, uwzględniający codzienne zachowania ludzi, dominujące wzory myślenia i postępowania, jak również sztukę, naukę, politykę. Współczesność to określenie szeregu tendencji, które mają pewne wspólne cechy.

Dziś już nie wystarczy sięgnąć do słowników lat sześćdziesiątych czy siedemdziesiątych XX wieku, które określały współczesność w odniesieniu do cech idealnych społeczeństw kształtujących się wraz z transformacją nowoczesnych struktur organizacyjnych i przemian osobowościowych. Dziś wydaje się, że w sytuacji, jaka zaistniała w XXI wieku, warto podjąć poważną dyskusję, na ile współczesny człowiek potrafi obiektywnie poznać i zrozumieć rzeczywistość, w jaki sposób powinien postępować oraz do czego powinien ostatecznie zmierzać.

Nie są to łatwe pytania i zapewne nie ma na nie jednej, jednoznacznej odpowiedzi. Dlatego też z wielką radością przekazujemy w ręce

czytelnika publikację będącą zbiorem tekstów ilustrujących różne wersje ponowoczesnego, a może już poponowoczesnego świata, w którym główną rolę gra kreatywność, kreatywność na co dzień, kreatywność w edukacji, rekreacji, sztuce i biznesie.

Niniejsza publikacja zatytułowana *Kreatywność w ponowoczesności* składa się z czterech części. Część pierwszą *Kreatywność w nowej rzeczywistości* otwiera tekst Wiesława Karolaka dotyczący sacrum i profanum w kontekście ponowoczesności. Autor artykułu podaje definicje i historię pojęć *sacrum* i *profanum*, a także zwraca uwagę czytelnika na istotę wpływu natury na postawy kreatywne w epoce ponowoczesności. Prezentuje również oryginalne ćwiczenia i warsztaty związane z kreatywnością.

Drugim tekstem zawartym w tej części publikacji jest artykuł Lechosława Garbarskiego dotyczący wyzwalania kreatywności w kształceniu menedżerów. Zdaniem autora wzrost niepewności w działalności gospodarczej wywołany chaotycznym otoczeniem zmniejsza skuteczność sposobów rozwiązywania problemów biznesowych. Na znaczeniu zyskuje kreatywność, która jest tradycyjnie wiązana ze sztuką i działalnością naukową. Użyteczność kompetencji artystów i naukowców dla kadry menedżerskiej stała się podstawą rozwoju tzw. art-based management. Artykuł prezentuje przykłady tego typu przedsięwzięć. Szczególną uwagę autor poświęca pierwszemu w Polsce programowi AMP (Kozminski Advanced Management Program), w którego ramach prowadzony jest unikalny warsztat teatralny. Jednym z jego zadań jest „uwalnianie” kreatywności uczestników programu.

Część druga publikacji zatytułowana *Szanse i zagrożenia twórcze- go rozwoju człowieka* rozpoczyna się tekstem Rafała Adamczewskiego *Warsztat i projekt jako metody kształcenia kreatywnych pedagogów*. Autor artykułu podkreśla wagę kreatywności jako jednej z głównych cech, które powinny charakteryzować pedagoga. Zdaniem autora student pedagogiki musi odnaleźć kreatywność w sobie i sam, wykorzystując odpowiednie metody kształcenia, potencjał ten rozwijać. Wśród metod aktywizujących istotną rolę odgrywają warsztat i projekt. Ich szczególnie charakter związany jest również z tym, że mogą być one wykorzystane jako metody pracy kreatywnego pedagoga.

Następnie Grażyna Cęcelek opisuje znaczenie mediów w artykule pt. *Media w edukacji jako ważne determinanty kreowania twórczego rozwoju osobowości młodego człowieka*. Media elektroniczne stały się dominu-

jącym ogniwem życia współczesnego młodego człowieka oraz jednym z podstawowych źródeł poznawania otaczającego świata. Ciągłe rosną również możliwości korzystania z technologii informacyjnej w działalności instytucji edukacyjnych. Edukacja wspierana przez elektroniczne środki dydaktyczne staje się ważnym i niejednokrotnie niezbędnym warunkiem efektywnego, skutecznego i operatywnego działania dydaktycznego zmierzającego do kreowania twórczości wychowanka w różnych obszarach jego społecznego funkcjonowania. Zdaniem autorki tekstu nie należy jednak zapominać o ogromnym obszarze zagrożeń płynących ze świata mediów elektronicznych dla rozwoju osobowości dzieci i młodzieży i usilnie starać się wdrażać młodych ludzi do racjonalnego korzystania z bogatej oferty technologii informacyjnej. Tylko takie podejście bowiem jest szansą na twórcze i pozytywne zastosowanie technologii informacyjnej w szeroko rozumianych procesach edukacyjno-wychowawczych współczesnego młodego pokolenia.

Kolejny tekst w tej części publikacji to *Zagrożenia twórczego rozwoju seniorów* Andrzeja Zbonikowskiego. Autor artykułu stawia tezę, iż twórczy rozwój człowieka w późnej dorosłości wiąże się z harmonijnym zaspokajaniem potrzeb psychicznych i możliwością efektywnej realizacji zadań rozwojowych, wśród których kluczową rolę spełniają zagospodarowanie wolności oraz adaptacja do strat. Proces ten opiera się na samo-realizacji i samotranscendencji, mającymi wybitnie podmiotowy i osobowy charakter. Na drodze tego procesu znajdują się liczne zagrożenia, których źródło leży zarówno w osobowościowych i osobowych zasobach seniorów, jak i w oddziaływaniach społeczno-kulturowych lansujących wizerunek starości jako patologii, którą należy zwalczać lub wstydliwie ukrywać. Potencjalne działania profilaktyczne powinny wobec tego upowszechniać ideę pozytywnego, optymalnego starzenia się, dającego możliwość dojrzałego radzenia sobie z lękiem egzystencjalnym.

Kolejny w tej części tekst mówi o szansach twórczego rozwoju dzieci w rodzinach zastępczych. Jiří Byčkov w artykule *Program „Kids’ skills” i jego wykorzystanie w wychowawczej i terapeutycznej pracy z dziećmi w rodzinach zastępczych* porusza kwestię opieki zastępczej jako formy alternatywnej edukacji rodzinnej w Republice Czeskiej. We wstępie autor zwraca uwagę na rozwój liczby dzieci umieszczanych w placówkach opieki instytucjonalnej po nowelizacji ustawy o ochronie socjalnej i prawnej dzieci nr 401/2012 (z późn. zm.). Podejmuje także temat instytucji

opieki zastępczej na okres przejściowy oraz procesu przygotowania rodzin do przyjęcia nowego członka. W tym kontekście metoda umiejętności dzieci (Kids' skills) jest skutecznym sposobem kreatywnego działania. Została ona opracowana przez fińskich terapeutów i psychologów Bena Furmana i Tapaniego Aholę, którzy skutecznie wykorzystują ją do pracy z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w przedszkolu w Finlandii. W pracy opisano szczegółowo metodę, w tym konkretny przykład jej zastosowania podczas sesji terapeutycznej z przyszłą rodziną zastępczą i jej biologicznym dzieckiem. Na koniec autor ocenia zalety metody i zwraca uwagę na zakres możliwości zastosowania.

Następny artykuł, którego autorką jest Daria Modrzejewska, podnosi kwestię profilaktyki przemocy psychicznej wśród uczniów. W tekście *Kreatywne podejście w profilaktyce przemocy psychicznej w relacjach między uczniami* autorka koncentruje się na możliwościach wykorzystania podejścia kreatywnego w profilaktyce szkolnej, ze szczególnym uwzględnieniem przemocy psychicznej w relacjach między uczniami. W pierwszej części autorka opisuje charakterystyczne cechy przemocy psychicznej w środowisku szkolnym, zaznaczając, iż wiedza na temat problemu czy zjawiska jest ważnym czynnikiem w budowaniu efektywnej profilaktyki uwzględniającej kreatywne podejście. Druga część artykułu poświęcona jest opisom wybranych przykładów zastosowania kreatywnego modelu w działaniach profilaktycznych na przykładzie metod aktywizujących.

Trzecia część publikacji dotyczy kreatywności w nowej przestrzeni miasta i zawiera dwa teksty. Pierwszy z nich, autorstwa Katarzyny Bachnik, nosi tytuł *Wykorzystanie technik kreatywnego rozwiązywania problemów w praktyce biznesowej*. Celem artykułu jest uzupełnienie dyskursu nad kreatywnością w procesie decyzyjnym w organizacjach europejskich i amerykańskich o doświadczenia polskie i określenie stopnia wykorzystania wybranych technik kreatywnego rozwiązywania problemów przez polskie przedsiębiorstwa. Z badań wynika, że większość przedsiębiorstw przedkłada w tym obszarze podejście analityczne nad intuicyjne. Duży odsetek przedsiębiorstw zna pokaźny wachlarz technik kreatywnego rozwiązywania problemów, a spośród tych, które stosowały i/lub stosują dane techniki, większość uznaje skuteczność tych metod.

Drugi artykuł w tej części publikacji, zatytułowany *Rekreacja twórcza w miejskiej przestrzeni rekreacyjnej – analiza przestrzenna. Przykład*

Łodzi, zaprezentowany został przez Aleksandrę Mroczyk-Żulicką. Autorka proponuje poszerzone rozumienie rekreacji twórczej z wykorzystaniem psychopedagogicznych teorii twórczości i kreatywności. Na tej podstawie dokonała analizy rozmieszczenia zjawiska plenerowej rekreacji twórczej w przestrzeni rekreacyjnej Łodzi. Analiza przestrzenna została przeprowadzona w programie ArcGIS 10.6 z użyciem procesu geokodowania. Wyniki badań wykazały, że rozmieszczenie tego typu wydarzeń oscyluje wokół centrum miasta, szczególnie na terenach zieleni. Poszukiwane są zarówno niebanalne formy wydarzeń, jak i miejsce ich organizowania. Zaprezentowane w artykule przykłady pokazują szerokie spektrum potencjału rekreacji w zakresie rozwijania osobowości, zainteresowań odbiorców tego typu wydarzeń. Wyniki badań stanowią innowacyjny głos w dyskusji nad współczesną rekreacją oraz jej przestrzennym rozmieszczeniem.

Publikację kończy *Wspomnienie Profesora Zielińskiego*. W tej mniej naukowej, a bardziej nostalgicznej części publikacji Wiesław Karolak i Kamila Lasocińska wspominają profesora Zielińskiego. Wiesław Karolak w tekście *Prof. Krystyn Zieliński, Power for imagination – Władza dla wyobraźni* przywołuje w pamięci postać profesora Zielińskiego jako swego nauczyciela, mentora i przyjaciela. Píše, że nieprzypadkowo w tytule artykułu wymienił hasło z murów Paryża *Władza dla wyobraźni*. Wyobraźnia była bowiem dla profesora Zielińskiego istotnym wymiarem. W pracy ze studentami podkreślał samorozwój, podmiotowość i wykraczanie poza dotychczasowe dyspozycje. Podobnie Kamila Lasocińska we wspomnieniu zatytułowanym *Człowiek twórca inspirujący innych do twórczości – wspomnienie o profesorze Krystynie Zielińskim* podkreśla, że profesor Zieliński starał się odkrywać możliwości twórcze studentów na zajęciach, proponując im zadania często wychodzące poza to, z czym spotykali się na co dzień, wymagające innego sposobu myślenia, użycia wyobraźni, nawiązania do świata sztuki. Kamila Lasocińska dodaje, że to, czego możemy nauczyć się od profesora Zielińskiego, to przekonanie, że człowiek twórca to nie tylko artysta mający dorobek w postaci dzieł, ale także ktoś, kto zaraża innych potrzebą tworzenia, pomaga odnaleźć innym własną drogę do kreatywności, realizacji marzeń i pasji.

Niniejsza praca jest więc propozycją zagospodarowania przestrzeni świata poponowoczesnego. Kreatywny rozwój człowieka i jego kreatywna aktywność są zatem nowym wymiarem, który odkrywamy dla siebie.

Wydaje się, że poponowoczesne zagospodarowanie świata ma charakter kreatywny i chyba jest to wymiar, którym człowiek jest żywotnie zainteresowany.

Proponowane w pracy ścieżki aktywności człowieka zogniskowane są wokół dwóch celów:

- nowego i bogatszego funkcjonowania człowieka w otaczającym świecie,
- rozwoju osobowości, rozwoju potencjału osobowościowego coraz sprawniej funkcjonującego człowieka.

Wydaje się, że ten dwutorowy, zewnętrzny i wewnętrzny wymiar rozwoju człowieka jest kluczowym wymiarem poponowoczesności.

Mamy nadzieję, że niniejsza publikacja trafi do rąk osób, które, jeśli już nie są, to zostaną zarażone kreatywnością i potrzebą tworzenia, a wtedy ich świat zmieni się nie do poznania. Kto raz zasmakuje w tworzeniu i kreowaniu własnego świata, ten będzie tworzył zawsze i czerpał z procesu tworzenia przyjemność i ogromne korzyści.

Zapraszamy do lektury i do twórczego życia!

prof. dr hab. Wiesław Karolak
prof. AHE dr Makary K. Stasiak
dr Kamila Witerska

Kreatywność w nowej rzeczywistości

Sacrum i profanum. Kreatywność w ponowoczesności

Streszczenie

Autor przedstawia definicje i historię pojęć *sacrum* i *profanum*, począwszy od średniowiecza, po wiek XIX i XX, modernizm, postmodernizm. *Sacrum* wywodzi się z języka łacińskiego i oznacza sferę świętości, to, co nadprzyrodzone, wieczne, poza przestrzenią i czasem. *Profanum*, od łacińskiego *pro* – przed i *fanum* – świątynia, określa to, co ludzkie, rzeczy świeckie i sferę świeckości. W sferze tej odbywają się wszystkie codzienne wydarzenia z życia człowieka. Przedmiotem drugiej części wykładu jest wpływ natury na postawy kreatywne w epoce ponowoczesności. W części trzeciej zaprezentowane są ćwiczenia i warsztaty związane z kreatywnością.

Słowa kluczowe: sacrum i profanum, kreatywność, warsztaty kreatywności

Abstract

Sacrum and profanum. Creativity in postmodernity

The author presents definitions and the history of the concepts of the sacred and profane, from the Middle Ages to the 19th and 20th centuries. *Sacrum* is derived from Latin and means the sphere of sanctity, the supernatural, eternal, beyond space and time. *Profanum*, from the Latin *pro* – before and *fanum* – temple, defines what is human and secular. In the secular sphere, all everyday events in human life take place. The second part of this article considers the influence of nature on creative attitudes in the postmodern era. The third part presents exercises and workshops related to creativity.

Keywords: sacrum and profanum, creativity, creativity workshops

Wprowadzenie

W wykładzie i prezentacji multimedialnej autor przedstawia definicje i historię pojęć *sacrum* i *profanum*, począwszy od średniowiecza, po wiek XIX i XX, modernizm, postmodernizm. *Sacrum* wywodzi się z języka łacińskiego i oznacza sferę świętości, to, co nadprzyrodzone, wieczne, poza przestrzenią i czasem. *Profanum*, od łacińskiego *pro* – przed i *fanum* – świątynia, określa to, co ludzkie, rzeczy świeckie i sferę świeckości. W sferze tej odbywają się wszystkie codzienne wydarzenia z życia człowieka.

Przedmiotem drugiej części wykładu jest wpływ natury na postawy kreatywne w epoce ponowoczesności.

W części trzeciej zaprezentowane są ćwiczenia i warsztaty związane z kreatywnością.

Zacznijmy od próby zdefiniowania słów *sacrum* i *profanum*. *Sacrum* (łac.) to sfera świętości, to, co nadprzyrodzone, wieczne, poza przestrzenią i czasem. *Słownik języka polskiego* określa *sacrum* jako sferę rzeczy świętych. Natomiast świętością nazywane jest to, co jest otoczone czcią i szacunkiem. Według encyklopedycznego ujęcia wokół *sacrum* koncentrują się wierzenia i obrzędy, praktyki religijne. Siedzibą *sacrum* może stać się wszystko, nawet zwykłe przedmioty; miejsca czy osoby mogą otrzymać tę właściwość lub ją utracić.

Przeciwieństwem *sacrum* jest *profanum* – przestrzeń przeznaczona dla niewtajemniczonych (*profanów*). *Profanum* (łac. *pro* – przed, *fanum* – świątynia) oznacza to, co ludzkie, rzeczy świeckie, sferę świeckości. W sferze tej odbywają się wszystkie codzienne wydarzenia z życia człowieka.

Według tej definicji świat świecki zawiera wszystko, co pojmujemy naszymi zmysłami, to naturalny świat, codzienność, życie, którego doświadczamy jako coś zrozumiałego lub co najmniej poznawalnego. W opozycji stoi świętość, która odnosi się do wszystkiego, co istnieje ponad codzienność, co jest nieuchwytnie naszymi zmysłami.

Ale czy są to jedyne definicje tych pojęć?

Od wielu lat rozmyślam nad pojęciami *sacrum* i *profanum*. Co to jest, czym jest *sacrum* i *profanum*? Zastanawiam się, gdzie kończy się *sacrum* a zaczyna *profanum*?

Mając na uwadze powyższą, bardzo okrojoną definicję problemu, zastanawiam się, w jaki sposób obecnie manifestuje się dychotomia sa-

crum–profanum w rzeczywistości kulturowej? Jakie formy przybiera ta manifestacja? Czy można mówić o sztywnym, trwałym podziale rzeczywistości na sferę sacrum oraz profanum, o stałym odseparowaniu obu przestrzeni, czy może granica ta nie jest stała?

Zastanawiam się, jak ma się sacrum i profanum w życiu codziennym, w sztuce. Zastanawiam się nad *sacrum* i *profanum* w obszarze estetyki.

Średniowieczni myśliciele traktowali piękno – obok dobra, jedności i prawdy – jako jeden z atrybutów boskości. Mieliśmy wtedy do czynienia ze ścisłym związkiem pomiędzy tym, co piękne, a tym, co święte. Dzieła miały znaczenie metafizyczne. Najważniejsze były walory religijne danego obiektu, a dopiero później doceniano piękno i kunszt jego wykonania.

Sztuka odcięta od sfery sacrum, sprowadzona do oddziaływania na człowieka poprzez jego zmysły, to całkiem niedawny, dziewiętnastowieczny pomysł.

A w XX i XXI wieku? XX stulecie i czasy obecne XXI wieku nie dały nam ani jednej definicji tych pojęć, ani jednego rozumienia tych słów. Dziś okazuje się, że zarówno *sacrum*, jak i *profanum* nie wystarczy opisać ani racjonalnie, ani irracjonalnie. Są one unikalnym zjawiskiem przejawu ludzkiej natury.

Prawdopodobnie odpowiedzi na pytanie o definicje *sacrum* i *profanum* można szukać, między innymi analizując całościowo ujętą przestrzeń kulturową.

I tak, ludzie religijni rozgraniczają dwa światy – świat wartości wyższych i świat wartości niższych. *Sacrum* pozwala im na znalezienie punktu statecznego pośród chaosu. Dzięki *sacrum* ludzie porządkują swoje życie, określają swoje cele w życiu i dokonują hierarchii wartości. Doświadczają świata w sposób symboliczny, mistyczny.

W pierwszej połowie XX wieku rumuński historyk religii, religioznawca, filozof kultury Mircea Eliade rozszerzył definicję religijnego *sacrum*, zaznaczając, iż występuje ono także w sztuce i kulturze.

Eliade, definiując postawę człowieka religijnego, zwrócił uwagę na *sacrum* jako otwarcie ku światu – w przeciwieństwie do *profanum* jako formy oddzielenia i zamknięcia, nieprzestrzenności, monotonii i jednorodności.

Eliade wskazywał, że *sacrum* bywa często elementem utworu literackiego, przedmiotem interpretacji. Może być też perspektywą dla roz-

ważań teoretycznych, która pozwala głębiej wniknąć w istotę poezji, jej funkcję w kulturze, jej sens dla człowieka.

Eliade twierdził, że przejawem *sacrum* może być każdy przedmiot. Opisał nawet rodzaje przemian przedmiotów i sytuacji w świętość (Eliade, 2011).

W XX wieku wielu teoretyków poświęciło szereg badań tematom *sacrum* i *profanum*.

Analizując zagadnienie *sacrum i profanum a estetyka*, warto zwrócić uwagę na to, co pojawiało się na ten temat na polskim gruncie. Warto wymienić Marię Gołaszewską, która w wielu swoich tekstach, głównie w książce *Estetyka i antyestetyka*, ukazuje interesujące nas pojęcia i ich tradycje. Gołaszewska zajmowała się tematem sztuki, antysztuki, artyści, dzieła i odbiorcy. W tekstach analizowała nowe wartości estetyczne i estetykę awangardy. Omawiając wartości estetyczne i estetykę awangardy, podkreślała kwestię wszechobecnego kryzysu, między innymi kryzysu występującego w rozumieniu pojęć *sacrum* i *profanum* (Gołaszewska, 1984).

Kryzys

I właśnie, kwestia kryzysu tak w teorii, jak i praktyce artystycznej wydaje się dla nas kluczowym momentem w analizie problemów *sacrum* i *profanum*. Wszechobecny kryzys wieku XX. Kryzys wartości, moralności, religii, sztuki, estetyki. Można przypuszczać, że kryzys ten zapoczątkował nowe podejście zarówno do życia, etyki, estetyki, sztuki, jak i do interesującego nas zagadnienia *sacrum* i *profanum*.

W 1939 roku Walter Benjamin opublikował esej *Dzieło sztuki w czasach technologii reprodukcji*, w którym analizował konsekwencje mechanicznego i masowego kopiowania i rozpowszechniania dzieł sztuki. Benjamin wprowadził określenie *sztuka auratyczna* – ta, która zakłada bezpośredni kontakt odbiorcy z dziełem. Jest to kontakt niemalże intymny, ponadczasowy, transcendentny (to w pewnym sensie rodzaj *sacrum*).

Sztuka nieauratyczna (nieszuka) – to, co jest masowo kopiowane – niszczy wszelki dystans (możliwość transcendencji). Według Benjamina sztuka nieauratyczna należy do kategorii produktów zaspokajających niską potrzebę masowego, banalnego posiadania (rodzaj *profanum*) (Benjamin, 2002).